ბორის გუტიერეს სიმორა:
უმჯობესია, საქართველო საქართველოდ დარჩეს და ბელგიის კლონად არ იქცეს!..

მოკლე დოსიე: დაიბადა მოსკოვში, ესპანელი ემიგრანტების ოჯახში. მამა, პროფესიით ჟურნალისტი, ესპანეთში კომუნისტურ გაზეთს ხელმძღვანელობდა.

სწავლობდა რუსულ სკოლაში, მამის რჩევით (ესპანეთს აშენება სჭირდებაო) დაამთავრა მოსკოვის საავიაცო ინსტიტუტი, თუმცაღა, ჟურნალისტურმა გენებმა თავისი გაიტანა – ესპანეთში დაბრუნების ბოლო წლებში (დიქტატორ ფრანკოს გარდაცვალების შემდეგ 1977 წელს ოჯახი სამშობლოში დაბრუნდა) მუშაობდა რუსული რადიოს ლათინო-ამერიკულ განყოფილებაში. ესპანეთში მისი საავიაციო ინჟინრობა არავის დასჭირდა (ქვეყანაში საავიაციო მრეწველობა არ იყო) და როცა ერთ-ერთ მოწინავე ბანკში მიიწვიეს (მისი კარგი განათლებისა და რუსეთთან ნაზიარევობის გამო), უარი არ უთქვამს. სტაჟირების გავლის შემდეგ გადაიყვანეს კავშირების განვითარების დეპარტამენტში, მოსკოვში წარმომადგენლობის გახსნის შემდეგ კი იყო ესპანური ბანკის პირველი წარმომადგენელი რუსეთში, სადაც 20 წელი დაჰყო. მიიჩნევს, რომ მის ბანკს დიდი წვლილი მიუძღვის რუსეთის საბანკო სისტემის ჩამოყალიბებაში. დღეს ბატონი სიმორა ესპანური ბანკის „სანტანდერის“ რუსული განყოფილების დირექტორია, რომელიც შემოსავლების კუთხით მეხუთეა ევროპაში და მეათე მსოფლიოში.

საქართველო მინუს „რაღაციდან“ იწყებს...

– როცა უკანასკნელად, 10 წლის წინ ვიყავი თბილისში, ძალიან ცუდი დრო იყო, ქალაქი ომგადატანილივით გამოიყურებოდა – ჩაბნელებული ქუჩები, ალაგ-ალაგ დანგრეული სახლები, პირქუში და დადარდიანებული ადამიანები... ეს ისეთი კონტრასტი იყო იმ თბილისთან, რომელიც მე ჯერ კიდევ კომუნისტური პერიოდიდან მახსოვდა, რომ ამან ჩემზე ძალიან დამთრგუნველი შთაბეჭდილება მოახდინა. შეიძლება ესეც იყო იმის მიზეზი, რომ მრავალი წლის განმავლობაში აღარ ჩამოვსულვარ საქართველოში. ამჯერად სასიამოვნოდ გამაოცა იმან, რომ ქალაქი გადარჩა, იგრძნობა სიცოცხლე, რაც მის გარეგნულ სახეზეც აისახება. ჩანს, რომ მიმდინარეობს რაღაც პოზიტიური პროცესები, ქალაქი ახლდება და მშვენდება. თუნდაც გზების ხარისხი აიღეთ, რაც ასე თვალშისაცემია, ანუ ქალაქი სულ უფრო თანამედროვე ხდება. **თუმცა, არის რაღაც-რაღაცეები, რაც მე არ მომწონს და ვისურვებდი, რომ ისინი ძველებურად დარჩენილიყო, განსაკუთრებით ქალაქის არქიტექტურულ ნაწილში, ძალიან გადამეტებულია სტილიზებული მოდერნი, რაც, ვფიქრობ, ასეთი სპეციფიკური ქალაქისთვის მთლად კარგი ვარიანტი არ უნდა იყოს. თუმცა, ეს უკეთესია, ვიდრე ნანგრევები. ესპანეთშიც იყო ეს პრობლემა, მაგრამ, შემიძლია ვთქვა, რომ მადრიდი ერთ-ერთი ის ქალაქია, რომლისგანაც შეიძლება აიღო მაგალითი, თუ როგორ უნდა შეინარჩუნო ძველი და შეახამო იგი ახალს. მადრიდი და, ესპანეთი მთლიანად, ამ პრინციპს ძალიან მკაცრად იცავს.**

გულწრფელად მახარებს, რომ ადამიანებს თვალში სიცოცხლის სხივი ჩაუდგათ, ახალგაზრდობას ემჩნევა, რომ კარგად ცხოვრება უნდა. ეს ყველაფერში ჩანს, თუნდაც იქიდან, რომ იმ ტიპის დაწესებულებებში, სადაც ფულის ხარჯვა შეიძლება, ძირითადად ახალგაზრდები სხედან, რაც იმას ნიშნავს, რომ დღეს სწორედ ახალგაზრდები შოულობენ ფულს და არა ძველი თაობის წარმომადგენლები. სხვათა შორის, მე ამ ფენომენს მოსკოვშიც წავაწყდი. ყველაფერი ერთი ერთზეა, იქაც ვერ ნახავთ ვერცერთ თანამედროვე მოდურ დაწესებულებას, რომელშიც თუნდაც საშუალო ასაკის ადამიანი იჯდეს, აღარა-

ფერს ვამბობ ხანდაზმულებზე. ეს, როგორც ჩანს, პოსტსაბჭოთა სივრცისთვის დამახასიათებელი საერთო ნიშანია.

– და მაინც, ექსპერტები ხშირად აღნიშნავენ, რომ საქართველოს ეკონომიკა ერთი გზით მიდის, მსოფლიო ეკონომიკა კი – სრულიად სხვა მიმართულებით. როგორ ფიქრობთ, ეს კრიტიკული შეფასება გარდამავალი ეკონომიკისთვისაა დამახასიათებელი, თუ ჩვენს შემთხვევაში წმინდა ნაციონალური პრობლემები იჩენენ თავს?

– ძალიან ძნელია განსაჯო, სინამდვილეში როგორ ვითარდება საქართველოს ეკონომიკა, რადგან მე ახლახან თბილისში ჩატარებულ საერთაშორისო ფორუმზე და თქვენი ჟურნალის მიერ ორგანიზებულ ბიზნეს-კონფერენციაზეც მოვისმინე გამომსვლელთა საკმაოდ კრიტიკული შეფასებები ქართულ ეკონომიკასთან დაკავშირებით. **მგონია, რომ ქართული ეკონომიკა არ მიდის სხვა მიმართულებით, წინააღმდეგ შემთხვევაში, გაუგებარი იქნებოდა, საით შეიძლებოდა იგი წასულიყო.** ერთი რამ ცხადია — იგი ცდილობს გაშორდეს იმ ეკონომიკას, რომელიც ჰქონდა და მეჩვენება, რომ იქით ცდილობს წასვლას, რომელიც უფრო მიმზიდველად გამოიყურება, ანუ დასავლურისკენ. ასე რომ, აქ **კითხვა ჩნდება არა იმასთან დაკავშირებით, თუ საით მიდის ქართული ეკონომიკა, არამედ — როგორ მიდის. საქართველოს, ისევე როგორც სხვა ამ ტიპის ქვეყნებს, უნდა წინ იაროს, მაგრამ სვლის ეს გზა საკმაოდ შორსაა იმისგან, რა რეკომენდაციებსაც დასავლეთის ქვეყნები იძლევიან.** აქ მე ცოტა ფრთხილი ვიქნები — **არ არსებობს რაიმე უნიფიცირებულ შედეგამდე მისვლის უნივერსალური მეთოდი.** ესპანეთი საერთო ბაზრისკენ მიდიოდა ერთი გზით, გერმანია, საფრანგეთი, ინგლისი — სხვა გზით, მიზანი იყო საერთო, გზები კი სხვადასხვა. ეს იმიტომ, რომ ქვეყნებია სხვადასხვა და, შესაბამისად, სპეციფიკაც განსხვავებული — ნაციონალური, კულტურული.. დემოკრატიაც არ არის ყველგან ერთნაირი. არსებობს განვითარებული დემოკრატია, არსებობენ განუვითარებელი დემოკრატიები, რომლებსაც მხოლოდ ჰქვიათ დემოკრატია.

ის, რომ არჩევნებში მონაწილეობს მოსახლეობის გარკვეული პროცენტი და ამ პროცენტიდან ყალიბდება უმრავლესობა, ეს მხოლოდ თამაშია დემოკრატიაში. ასე, მაგალითად, აშშ-ში არჩევნებზე მიდის მოსახლეობის 40%-მდე და ამ 40%-ის უმრავლესობა ირჩევს პრეზიდენტს. მაგრამ ეს კატასტროფა არ არის, რადგან იქ კარგად განვითარებული დემოკრატიაა და ის, თუ ვინ მოვა ხელისუფლებაში, ვერანაირად ვერ გამოიწვევს მკვეთრ ცვლილებებს ქვეყნის ცხოვრებაში.

რაც შეეხება ევროპას, იქ მრავალ ქვეყანაში ერთი სისტემიდან მეორეზე გადასვლის გზა გაცილებით პრობლემური და რთული იყო და რჩება დღემდე. ამიტომ, ვფიქრობ, რომ საქართველო **სწორედ ახლა ცდილობს საკუთარი გზის პოვნას**. რა თქმა უნდა, ძალიან ძნელია იმ საერთო ევროპული, თუ გნებავთ ამერიკული, სისტემებიდან იმ ერთადერთის ამორჩევა, რომელიც უმოკლესი გზით გაიყვანს ქვეყანას საერთო ბაზარზე. ეს ყველა ქვეყნისთვის გარკვეულ პრობლემას წარმოადგენს. ესპანეთს ამისთვის სამოქალაქო ომის გადატანაც კი მოუხდა და, საერთოდ, თქვენ იცით, რამდენი ომი იყო ევროპაში იმისთვის, რომ ისინი მისულიყვნენ იქამდე, სადაც დღეს არიან. ახლა ევროპისთვის ადვილია სხვებისთვის შენიშვნების მოცემა, რადგან მას უკვე დაავიწყდა საკუთარი მამებისა და ბაბუების თაობები, რომლებიც სწორედ იმ ერთადერთი სწორი გზის ძიების პერიოდში ცხოვრობდნენ და ამას შეეწირნენ. მე, რაღაც უნიფიცირებული, მზა **რეცეპტების მიმართ საკმაოდ სკეპტიკურად ვარ განწყობილი. თუმცა, უდავოა, რომ არსებობს დემოკრატიული თამაშის რაღაც საერთო წესები, რომელიც ყველამ უნდა დაიცვას.** მაგალითად, თუ თამაშობ ფეხბურთს, უნდა იცოდე, რომ ბურთზე ხელის შეხება არ შეიძლება. ამ თვალსაზრისით ამერიკელი ექსპერტების რეკომენდაციები გასათვალისწინებელია. თუმცა, კიდევ ვიმეორებ, მე მკვეთრად გავმიჯნავდი ამერიკას და ევროპას. **თქვენ გამოკვეთილი გარდამავალი ეკონომიკა გაქვთ, აქ სხვა სახელწოდება არც შეიძლება იყოს**. ყოველთვის ვცდილობ, საქართველო შევადარო ესპანეთს, რადგან ამ ქვეყნის ეკონომიკა ჩემთვის ყველაზე ახლობელი და ნაც-

ნობია. **ესპანეთს 70 წელი დასჭირდა ნულოვანი სასტარტო მდგომარეობიდან დღევანდელ ნიშნულამდე. საქართველო, კი იწყებს არა ნულიდან, არამედ მინუს „რაღაციდან“.** მას ჯერ იმ საწყის ნულამდე მისვლა სჭირდება. რატომ ვამბობ ამას — იმიტომ, რომ ესპანეთში თვით სამოქალაქო ომის შემდეგაც კი იყო და დარჩა კაპიტალისტური ეკონომიკა, კერძო საკუთრებით და ამ საკუთრების დაცვის ძირითადი წესებით. საქართველოში კი ჯერ კიდევ 15 წლის წინ არ იყო კერძო საკუთრება, აქ სრულიად სხვა, მე ვიტყოდი, უფრო ანტიეკონომიკა არსებობდა. ჩემი აზრით, დღეს, **საქართველოში არ არსებობს კერძო საკუთრების კრიტიკული მასა. საკუთრება, რა თქმა უნდა, არის, მაგრამ იგი კონცენტრირებულია გარკვეულ წრეებსა და ადამიანთა გარკვეულ რაოდენობაში, მაგრამ ეს არ არის მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი, ვთქვათ, მისი 70-80%.** არ აქვს მნიშვნელობა საკუთრების ზომას, აქ ხალხს, უბრალოდ, არანაირი საკუთრება არა აქვს! **დემოკრატია კი, როგორც წესი, ტოლია საშუალო კლასისა, რადგან თუ ქვეყანაში არ არსებობს საშუალო ფენა, იქ დემოკრატიაზე საუბარი ძალიან რთულია. დემოკრატია ხომ უმრავლესობის ნებას ნიშნავს.** თუ ჩვენ პროკაპიტალისტურ სისტემაზე ვსაუბრობთ (კარგი გაგებით), კერძო საკუთრება ეს არის კაპიტალი, არა აქვს მნიშვნელობა, ფულშია ის გამოხატული, თუ სხვა ქონებაში, თუ **ქვეყანაში ადამიანთა უდიდესი ნაწილი მესაკუთრეა (და სწორედ ეს არის საშუალო კლასი), მაშინ ასეთ ქვეყანაში შეიძლება დემოკრატიაზე საუბარი. ასეთი ქვეყანა კი აირჩევს ისეთ ხელისუფლებას, რომელიც ამ საშუალო ფენას დაეხმარება და დაიცავს – ეს განუყოფელი საკითხებია.** თავად განსაჯეთ — კონგოსა და ზიმბაბვეშიც ტარდება არჩევნები, თუმცა, იქ დემოკრატიაზე საუბარი ძალიან ძნელია.

გარდა იმისა, რომ საქართველო გარდამავალი ეკონომიკის პერიოდში იმყოფება. არის კიდევ ქვეყნის სპეციფიკასთან დაკავშირებულიპრობლემებიც. მაგალითად ის, რომ იგი პოსტსაბჭოთა სივრცეში იმყოფება, რომ შესაქმნელია თანამედროვე კაპიტალიზმის (არ მეშინია ამ გამოთქმის ხმარების) შესაბამისი სტრუქტურები, არის კიდევ წმინდა ნაციონალური ელემენტები, რომელთა გამოხატვის საშუალებაც ხალხს უნდა მიეცეს. ამ ყველაფრის გათვალისწინებით სწორი გზის ძიება კიდევ გარკვეულ დროს წაიღებს. რა თქმა უნდა, **შეიძლება აკრიტიკო ხელისუფლება, მაგრამ მოსთხოვო საქართველოს, რომ ის თუნდაც 20 წელიწადში გახდეს ბელგია, უაზრობად მიმაჩნია. უმჯობესია, თქვენი ქვეყანა დარჩეს საქართველოდ და თუ ოდესმე შევა ევროპულ კავშირში, შევიდეს როგორც საქართველო და არა როგორც ბელგიის ან მისი მსგავსი რომელიმე ქვეყნის კლონი.** მიმაჩნია, რომ ისეთმა ქვეყანამ, როგორიც საქართველოა, უნდა გამოიყენოს არსებული გამოცდილების ძალიან ფართო სპექტრი, თუმცა, არა მხოლოდ ამერიკის. მე რეკომენდაციას მოგცემდით, გამოიყენოთ ესპანეთის მაგალითი, რომელიც ძალიან ახლოა საქართველოსთან ხასიათით, გეოგრაფიით და ა.შ. თუმცა, კიდევ ვიმეორებ, **საქართველომ თამაშის ძირითადი წესების ჩამოყალიბება და ამ წესებით თამაში უკვე დღეს უნდა დაიწყოს. რადგან, არ შეიძლება**

ერთი ტაიმი ფეხბურთი ითამაშო, შესვენების შემდეგ კი გამოაცხადო, რომ თამაშის მეორე ნაწილში ხელბურთს ითამაშებ, გარკვეული დროის შემდეგ კი იტყვი, რომ ახლა რაგბის თამაშს აპირებ. ეს ყველაზე საშინელია, რაც კი თქვენთან შეიძლება მოხდეს, შემდეგ კი ეს საშინელება, შესაძლოა, სწორი გზის ძიების პროცესადაც კი მოინათლოს.

ევროკავშირის გზავნილები გარდამავალი ეკონომიკებისთვის არ გამოდგება

გზა საძიებელია, მაგრამ, თავდაპირველად, **საჭიროა ორიენტირების შერჩევა, წესების მონიშვნა და მათკენ მიზანმიმართული სვლა. მგონია, ამ შემთხვევაში ძირითადი წესები შემდეგია:** 1. მიეცეს ხალხს საშუალება, გახდეს მესაკუთრე; 2. არ მიეცეს მსხვილ კაპიტალს კიდევ უფრო გამსხვილების საშუალება, ანუ შემოფარგლოს მისი განვითარება რაღაც ზღვრული ნიშნულით; 3. ყველანაირად შეეწყოს ხელი საშუალო და წვრილი ბიზნესის განვითარებას, რაც ნიშნავს კიდეც საშუალო კლასის ჩამოყალიბებას; გასათვალისწინებელია, რომ ხალხი, რომელიც იმ სისტემიდან გამოვიდა, რომელშიც მესაკუთრეობა დანაშაული იყო, 15-20 წელიწადში სრულიად არაფრისგან საშუალო ფენად ვერ იქცევა, მათ კაპიტალი არა აქვთ, **კაპიტალიზაციის გარეშე კი კაპიტალიზმი არ მუშაობს**. თვით რიგითი გლეხიც კი, რომელსაც თქვენ დღეს მიწა მიეცით (არ ვიცი, გაქვთ თუ არა კანონი გლეხისთვის მიწის კერძო საკუთრებაში გადაცემის შესახებ, ან თუნდაც ხანგრძლივი იჯარით გადაცემის შესახებ), მაგრამ, **მას თუ არ მიეცით თესლის საყიდელი ფული, მიწის დასამუშავებელი მინიტექნიკა, და თუ ეს გლეხი მოყვანილ მოსავალს ვერსად გაასაღებს, ვერავის მიჰყიდის, თუკი არ იარსებებს სტრუქტურა, რომელიც ჩაიბარებს აღებულ მოსავალს და გადაამუშავებს, ყველაფერი ფუჭ საუბრად იქცევა.**

საერთო ბაზრის ქვეყნებში (არა ისეთში, როგორიც საქართველოა), სახელმწიფო ცდილობს, არ ჩაერიოს მოსახლეობის ეკონომიკურ საქმიანობაში, მაქსიმალურად ზღუდავს სახელმწიფოს როლს ქვეყნის ეკონომიკურ პროცესებში. ბრიუსელი ამ საკითხს საერთო ბაზარში შემავალ თითოეულ ქვეყანაში ძალიან ფხიზლად აკონტროლებს. ღმერთმა ნუ ქნას, რომელიმე ხელისუფლება რომელიმე კერძო ბიზნესს დაეხმაროს. ეს გასაგებიცაა, რადგან განვითარების იმ საფეხურზე, ერთისთვის დახმარება მეორის დაზარალების ტოლფასია. ამით იმის თქმა მინდა, **რომ ევროკავშირის ეკონომიკური გზავნილები საკუთარი ქვეყნებისადმი — არავითარი ჩარევა სახელმწიფოს მხრიდან – გარდამავალი ეკონომიკებისთვის არ გამოდგება. ამიტომ საქართველოში, სანამ იგი იმყოფება გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში, სახელმწიფომ ძალიან დიდი როლი უნდა შეასრულოს. მაგრამ, ეს უნდა იყოს არბიტრის როლი და არა ერთის დახმარება მეორის საზიანოდ.** პირიქით, **სახელმწიფო უნდა დაეხმაროს იმას, ვისაც ეს სჭირდება და შეზღუდოს იმათი უსაზღვრო განვითარება, ვისაც დახმარება აღარ სჭირდება.** ამაშია სახელმწიფოს ყველაზე რთული როლი. მთავრობის როლი კი სწორედ იმაშია, რომ ისინი უბრალოდ ვიღაცის მომხრეები კი არ უნდა იყვნენ, არამედ ხალხის ინტერესების დამცველნი, რადგან სწორედ ხალხის არჩეული და მის მიერ დანიშნულია. არ ვიცი, ზუსტად რამდენია საქართველოს მოსახლეობა, ალბათ 4 მილიონზე მეტი და ამ რაოდენობაში ალბათ 100, 200, თუნდაც 1000 კაცია მდიდარი. **ვის ინტერესს უნდა გამოხატავდეს მთავრობა, თუ იგი ნამდვილად არჩეულია? რა თქმა უნდა, იმ დანარჩენის, რომელიც მდიდარი არ არის.** გასაგებია, რომ ეს ძნელია, მაგრამ ეს საერთო თამაშის მთავარი წესია, რადგან საშუალო ფენის შექმნა პრიორიტეტული უნდა იყოს ნებისმიერი სახელმწიფოსთვის, თუ მას სურს, რომ დემოკრატიულ ქვეყნად იქცეს მომავალში. ამის გარეშე არაფერი გამოვა.

– ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური პროცესები ხშირად ფასდება როგორც „ნომენკლატურული კაპიტალიზმი“...

– აბსოლუტურად მართალი

ხართ. მე ვიტყოდი, ბიუროკრატიულიც, რადგან ხშირად სწორედ ჩინოვნიკები ცდილობენ ეკონომიკურ პროცესებში ჩარევას. მე ეს რუსეთის მაგალითზე ვიცი. ამიტომ **სწორედ ამ ჩინოვნიკური, ნომენკლატურული კაპიტალიზმისგან შორს წასვლაა საჭირო!** დიახ, ამ ყველაფერს უნდა გაეცალო და ამის მაგალითები და საშუალებები არსებობს. მხოლოდ მათი ნახვა და გათვალისწინებაა საჭირო. ამას კი პოლიტიკური ნება და სურვილი სჭირდება, რაც უკვე ერზე, ხალხზეა დამოკიდებული. რამდენად მოახერხებთ ქართველები არათუ **სწრაფად,** არამედ **სწორად** შემოაბრუნოთ საზოგადოებრივი აზრი იქითკენ, რომ ხელისუფლებაში მყოფმა ძალებმა გამოხატონ უმრავლესობის ინტერესი, ბევრი რამ თვით საზოგადოებაზეა დამოკიდებული.

– ექსპერტები ხაზს უსვამენ იმასაც, რომ არც ოლიგარქიისადმი სწრაფვაა ჩვენი ხელისუფლებისთვის უცხო...

– ის კრიტიკა, რაც მე ეკონომიკურ ფორუმსა თუ თქვენი ჟურნალის მიერ ორგანიზებულ ბიზნეს-კონფერენციაზე მოვისმინე, აბსოლუტურად დასაბუთებული და არგუმენტირებული იყო. მინდა გითხრათ, რომ ბრძოლა ასეთ მანკიერებებთან (არსებულ ბიუროკრატიასთან, ოლიგარქიასთან) ესპანეთში, საფრანგეთსა თუ გერმანიაში დღესაც გრძელდება, ოღონდ სხვა დონეებზე, **რადგან ამ ქვეყნებში უკვე შექმნილია საკუთრების მქონე ადამიანთა ის კრიტიკული მასა, რომელიც წყვეტს კიდეც ქვეყნის ბედს.** მე რატომ ვსაუბრობ ხშირად აშშ-ზე - იმიტომ, რომ იქ ეს კრიტიკული მასა იმდენად დიდია, მნიშვნელობა აღარ აქვს, რესპუბლიკელები მოვლენ ხელისუფლებაში თუ დემოკრატები, ორივე შემთხვევაში ისინი იძულებულნი იქნებიან დაიცვან იმ კრიტიკული მასის ინტერესები, რომლის სტაბილურობის დონეც ძალიან მაღალია, რასაც ვერ ვიტყვით ევროპაზე. იქ სრული დარწმუნებით არაფრის თქმა არ შეიძლება, რადგან ევროპა ყოველთვის იყო გაყოფილი იდეოლოგიური ტენდენციებით – მემარჯვენეები, მემარცხენეები. სხვა საკითხია, რომ თანამედროვე ეპოქაში ეს ყველაფერი უფრო ცივილური გახდა, ერთი ფორმიდან მეორეში გადავიდა, თუმცა არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ევროპამ შვა მარქსიზმი, ფაშიზმი, ევროპამ იმდენი საშინელი რამ „აჩუქა" მსოფლიოს, რომ შეიძლება გაგიჟდეს კაცი! ოღონდ, ევროპის ხიბლი სწორედ იმაშია, რომ იგი ყოველთვის ახერხებდა ამ ყველაფრის დაძლევას. ამიტომ მიმაჩნია, რომ საქართველომ, იცის რა მთელი ეს ისტორია, შეუძლია ისწავლოს ყველას გამოცდილებაზე. 5 დღეში ყველაფერში გარკვევას ვერ მოვახერხებდი, მაგრამ შევამჩნიე, რომ უფრო მეტად კრიტიკა (და აბსოლუტურად მართებულადაც) ისმის, მაგრამ ვერსად მოვისმინე მდგომარეობიდან გამოსვლის სერიოზული რეცეპტები. ძირითადად ამას ევროკავშირის თუ კიდევ სხვა ტიპის ექსპერტები აკეთებენ. რა თქმა უნდა, ეს კარგია, მაგრამ **რას ფიქრობს თავად საქართველო ამა თუ იმ პრობლემასთან დაკავშირებით, არიან თუ არა ქვეყანაში ეკონომისტები თუ პოლიტიკოსები იმათ გარდა, რომლებსაც სოსო ცისკარიშვილმა „ბენდუნომიკის" მიმდევრები უწოდა, ბუნდოვანია. სასურველია, არსებობდნენ პოლიტიკოსები, რომლებიც კრიტიკის გარდა რაიმე სასარგებლო და საგნობრივ რჩევებსაც მისცემდნენ ხელისუფლებას. თუმცა, მესმის, რომ ეს ადვილი არ არის**. იმის თქმა მინდა, რომ სწორი გზის ძიება ბევრ გასამართლებელს აძლევს თქვენს (თავის დროზე ჩვენსასაც) ხელისუფლებას, თუმცა, ეს ძიება არ უნდა იყოს უსასრულო, რადგან იგი დაემსგავსება ჩაკეტილ წრეზე სიარულს, საიდანაც გამოსავალი არ არსებობს. **ვფიქრობ, მეტი აქტიურობაა საჭირო, რათა დასრულდეს ძიება და დროულად გადახვიდეთ კონკრეტულ მოქმედებაზე.**

საზოგადოებამ უნდა თქვას თავისი სიტყვა

– **საზოგადოება ყოველთვის უნდა ამბობდეს თავის სიტყვას, მაგრამ განათლებულმა პოლიტიკოსებმა და პატიოსანმა ეკონომისტებმა უნდა დახატონ ქვეყანაში არსებული რეალობის სწორი და გამართული სურათი.** ყველა არჩევნების წინ, ყველა ქვეყანაში, პოლიტიკოსები ცდილობენ გაალამაზონ ის, რაც არის და დაფარონ არსებული ნაკლოვანებები. აი, სწორედ ეს არის მათი მთავარი შეცდომა,

რადგან ხალხი კი ირჩევს, მაგრამ ის ან მოტყუებული, ან არასწორად ინფორმირებულია ხოლმე. ეს შეიძლება მისატევებელი იყოს, ვთქვათ, ესპანეთისთვის, სადაც ამასწინანდელი არჩევნების წინ დაამახინჯეს ზოგი ინფორმაცია, თუმცა, სურათის კარდინალურად შეცვლა ვერ მოახერხეს. შემიძლია ვთქვა, რომ ესპანეთის ეკონომიკისთვის ეს სასიკვდილო გადაცდომა არ იყო. მაგრამ **ეკონომიკებისთვის, რომლებიც ფაქტობრივად ჰაერში არიან გამოკიდებულნი და რაღაცის ძიებაში არიან, ამომრჩევლისთვის მიწოდებული ინფორმაციის დამახინჯება არასწორი გზისკენ გადახვევის ტოლფასი და ძალიან სერიოზული შეცდომაა, თუ დანაშაული არა**. ამიტომ ქვეყანაში უნდა მოიძებნოს ისეთი განათლებული და პატიოსანი ეკონომისტები და პოლიტიკოსები, რომლებიც ხალხს არ მოატყუებენ!

პოლიტიკოსები ხშირად თავისი, საკუთარი ცხოვრებით ცხოვრობენ. ეს ესპანეთშიც იგრძნობა. ხალხი ხშირად არ მიდის არჩევნებზე, თუმცა იქ ხმის მიმცემთა პროცენტი 60-70%-მდე აღწევს. იმ 30%-ს, რომელიც საერთოდ არ მიდის არჩევნებზე, ემატება მისული 70%-ის ის ნაწილი, რომელიც, როგორც წესი, უმრავლესობას მცირე პროცენტით ჩამორჩება ხოლმე, რაც იმას ნიშნავს, რომ **მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი კი არა, მისი დაახლოებით 35% ირჩევს ხელისუფლებას. ამას მე იდეალურ ან გენიალურ დემოკრატიას ვერ ვუწოდებ. თვით ის დემოკრატიული პრინციპი – რომ ირჩევს მხოლოდ არჩევნებზე მისული ხალხის უმრავლესობა, ჩემთვის მხოლოდ არითმეტიკული ფორმულაა და სხვა არაფერი. არ ვფიქრობ, რომ მოსახლეობის მხოლოდ 35%-ის მიერ არჩეული ხელისუფლება არის საერთო-სახალხო ხელისუფლება.** ამიტომ მე მივესალმები ბელგიის ტიპის ქვეყნებს (ალბათ, კარგი იქნებოდა, მთელ ევროპაში დანერგილიყო ეს პრინციპი), სადაც ხმის მიცემა თითოეული მოქალაქისთვის სავალდებულოა. შენ შეგიძლია შენი ხმა გაანულო, მაგრამ არჩევნებზე აუცილებლად უნდა მიხვიდე, ანუ პროცესში მონაწილეობა უნდა მიიღო. ჩვენ ხომ მოსახლეობის იმ ნაწილის მოსაზრება, რომელიც არჩევნებზე არ მიდის, საერთოდ არ ვიცით. ნდობა მოქმედი სისტემისადმი ყველაზე მნიშვნელოვანია. **უნდა იცოდე, რომ თუ არ გაქვს ნდობა საკუთარ ქვეყანაში, უცხოეთიც არ გენდობა.** საქართველოს, ალბათ, უნდა წარმატებული ურთიერთობა ჰქონდეს სხვა ქვეყნებთან, ოცნებობს დიდი რაოდენობით უცხოური კაპიტალის შემოდინებაზე, უცხოური კაპიტალი კი, ისევე როგორც ადგილობრივი, მთავრობისადმი ნდობის გარეშე, ფულს ქვეყანაში არ ჩადებს. მე არ ვიცი, არის თუ არა საქართველოდან ფულის გადინება, რამდენად დებენ ქართველი ბიზნესმენები ფულს საკუთარ ეკონომიკაში თუ გააქვთ იგი საზღვარგარეთ, როგორც ეს სხვა პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში შეინიშნება, მაგრამ ფაქტია, **რომ უნდობლობის ეს ნიშანი ძალიან სერიოზულია და საჭიროა ჩინოვნიკებმა, პოლიტიკოსებმა, ეკონომისტებმა გაანალიზონ შექმნილი სიტუაცია.**

– თქვენ საშუალო ფენის შექმნის აუცილებლობაზე საუბრობდით. დღეს საქართველოს თითქმის მთელი მოსახლეობა ბანკის კრედიტებით ცხოვრობს. ამბობენ იმასაც, რომ ქვეყანა „საბანკო ხაფანგშია“ გაბმული და ადამიანები ხშირად სახლკარის გარეშე რჩებიან. როგორ ფიქრობთ, მიუთითებს თუ არა ეს იმაზე, რომ ქვეყანაში არ ვითარდება ეკონომიკა, არ იქმნება ახალი სამუშაო ადგილები და ხალხი იძულებულია, სესხებით გაიტანოს თავი, თუ ეს ჩვეულებრივი მოვლენაა?

– თუ აბსტრაქტულად ვიტყვით, ეს არაფერზეც არ მიუთითებს, რადგან ეს თანამედროვე კაპიტალიზმის ცხოვრების წესია. ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა, რომელმაც ამ წესით დაიწყო ცხოვრება და დღემდე ასე ცხოვრობს, ამერიკაა. თუ ამ ცხოვრების წესის ფორმულას განვიხილავთ, ეს იმას ნიშნავს, რომ თუ მე შემიძლია უფრო მეტი გამოვიყენო, ვიდრე რეალურად გამოვიმუშავებ დღეს, თანაც ვიცი, რომ მაქვს შემოსავლის ისეთი წყარო, რომ რეგულარულად დავფარო ჩემი დღევანდელი გადამეტებული დანახარჯი, ეს აბსოლუტურად ნორმალურია. იქ მუშაობს ჯანმრთელი პრინციპი – ვიღებ კრედიტს, ვიცი რა, რომ იმას აუცილებლად

დავფარავ. ასე ხდება ნორმალურ ქვეყნებში. რაც შეეხება გარდამავალი პერიოდის კაპიტალიზმს (საქართველო და მისი მსგავსი სხვა ქვეყნები), აქ საქმე სხვაგვარადაა. უპირველეს ყოვლისა, აქ არ არსებობდა არანაირი თავისუფალი სახსარი, საბჭოური ეკონომიკა ადამიანს ყოველთვიურად აძლევდა იმდენს, რომ მშიერი არ მომკვდარიყო. დღესაც კი, მიუხედავად იმისა, რომ გაქვთ კარგი სამუშაო, მაგრამ არ არსებობს გარანტია, რომ ამ სამუშაოს ხანგრძლივი პერიოდით შეინარჩუნებთ, არსებობს იმის დიდი საფრთხე, რომ სახლისა და მანქანის გარეშე დარჩე, რადგან ბანკი საქველმოქმედო ორგანიზაცია არ არის. ღარიბ საქართველოში, სადაც ხალხს ფული არა აქვს, მაგრამ ცდუნება დღეს ძალიან დიდი და ბევრია, ხალხი ვერ ითვალისწინებს ყველაფერს, მეტიც, **საქართველოში ჯერ არ არსებობს კრედიტებით ცხოვრების კულტურა, რადგან ასეთი რამ აქ არასოდეს ყოფილა. ამიტომ, ხალხი უფრო ემოციებითა და სურვილებით მოქმედებს, ვიდრე რეალური შესაძლებლობებით. სისტემა კი მოქმედებს, ბანკი ითხოვს თავისი კრედიტის უზრუნველყოფას, იქნება ეს ბინა თუ მანქანა და ადამიანი ერთდროულად კარგავს კრედიტსაც და მის უზრუნველსაყოფ ქონებასაც.** რა შეიძლება აქ ითქვას? **იყავით ფხიზლად და კარგად დარწმუნდით საკუთარ შესაძლებლობებში.**

პოლიტიკური ნება და სწორად არჩეული სქემა

რაც არ უნდა თქვან ევროკავშირის ექსპერტებმა, მიმაჩნია, რომ გარდამავალ პერიოდში, სახელმწიფომ, უნდა თქვას თავისი სიტყვა. **მთავარია, მთავრობა არ იქცეს ეკონომიკის სუბიექტად. მან უნდა დაარეგულიროს ეკონომიკა, დაეხმაროს მათ, ვისაც ეს დახმარება სჭირდება.** როგორი უცნაურიც არ უნდა იყოს, ფრანკოსდროინდელი ეკონომიკა სოციალურად ძალიან ორიენტირებული იყო, რადგან მას აღარ უნდოდა სამოქალაქო ომის მსგავსი აფეთქებები და მონდომებული იყო, რომ სოციალური სფერო დარეგულირებულიყო და ხალხს თავი უკეთესად ეგრძნო. ესმოდათ რა, რომ ნულიდან იყო ყველაფერი დასაწყები და ქვეყანაში ბაზარი და საშუალო ფენა ჯერ კიდევ შესაქმნელი იყო, ესპანეთში შეიქმნა სპეციალიზირებული ბანკების მთელი სისტემა — რეკონსტრუქციის ბანკი, სამრეწველო ბანკი, სასოფლო-სამეურნეო ბანკი, არსებობდა სოფლის თუ ქალაქის შემნახველი სალაროები, რომლებშიც ჩვეულებრივი, მათ გვერდით არსებული უნივერსალური ბანკებისგან განსხვავებით, დაკავებულნი იყვნენ კონკრეტული სექტორების დაკრედიტებით. სახელმწიფომ უნდა შექმნას სტრუქტურები, ამა თუ იმ ფორმის სახსრებით, არ არის სავალდებულო, ეს ყოველთვის ფული იყოს, ეს შეიძლება იყოს ფისკალური შეღავათები, ან თუნდაც, სახელმწიფო და კერძო კაპიტალის შერწყმა (და ამ დროს უნდა არსებობდეს კერძო კაპიტალის კომპენსაციის სისტემა). თქვენთან ხომ სოფლის მეურნეობას, წარმოებას, თითქმის ყველა დარგს სჭირდება დახმარება, ხომ ყველაფერი ჩაშვებულია, ასე იყო ესპანეთშიც. **ესპანეთი გამოძვრა, რადგან იქ იყო პოლიტიკური ნება და სწორად არჩეული სქემა.** თანაც ფრანკო დიდად არ დაგიდევდათ გარშემომყოფთა რჩევა-დარიგებებს, მან უბრალოდ იცოდა, რა იყო გასაკეთებელი. ეს უპირატესობა მას ჰქონდა, რადგან დიქტატორი იყო და მისთვის მარტივი იყო, მხოლოდ საკუთარ ჭკუაზე ევლო. დემოკრატიულ სისტემაში ეს უფრო რთულია, თუმცა ნება საქმის კეთებისა არ უნდა გაქრეს. ფრანკოს ჰქონდა ეს პოლიტიკური ნება. ვფიქრობ (თუმცა შეიძლება ვცდებოდე), **ისეთი ეკონომიკისთვის, როგორიც საქართველოშია, სპეციალიზირებული ბანკების გარეშე, სახელმწიფოს მხრიდან გარკვეული მონაწილეობის გარეშე, რაც უნდა გამოიხატოს საშუალო და წვრილი ბიზნესის სტიმულირებასა და დარეგულირებაში, სერიოზულ ნიშნულზე გასვლა ძალიან ძნელი იქნება.** ესპანეთი ამის ნათელი მაგალითია. ამიტომ საქართველოს, რომელიც დემოკრატიულ სისტემაში არსებობს და არ იმყოფება პოლიტიკურ იზოლაციაში, უამრავი ფორმულის გამოყენება შეუძლია, რისი ფუფუნებაც სხვა ქვეყნებს არ ჰქონიათ. მე არ ვფიქრობ, რომ საქართველო თურქეთზე რაიმეთი ნაკლებია. თურქეთზე იმიტომ ვამბობ, რომ ის მოსაზღვრე ქვეყანაა, ფაქტობრივად ერთი და იგივე

რეგიონია – ერთი და იგივე შავი ზღვა, კლიმატიც კი ერთნაირია. რატომ ხდება თურქეთში ის, რაც ხდება, საქართველოში კი ასე არ არის. ამაზე უნდა დაფიქრდეთ. თურქეთი, აგერ უკვე რამდენი წელია, ევროკავშირისკენ იწევს, მაგრამ სანამ იქით გაიწევდა, მან შექმნა შესაბამისი ბაზა. **სხვასაც გეტყვით, საქართველო დღეს რომც მიიღონ ევროპულ თანამეგობრობაში, ვერ გეტყვით, რომ ეს ძალიან კარგი იქნებოდა, რადგან არის ისეთი რაღაცეები, რაც თითოეულმა ქვეყანამ თვითონვე უნდა გააკეთოს (ყველანაირი გაგებით),** და შემდეგ შევიდეს რომელიმე კლუბში. რადგან, თუ შენ თავად არ გააკეთე ის, რაც შენთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელია, მერე ვეღარავის მოსთხოვ პასუხს, რომ რაღაც გაგიფუჭა! უნდა გვახსოვდეს, რომ **ნებისმიერი ევროპული, თუ ამერიკული კლუბი შენს ქვეყანაში იმას გააკეთებს, რაც მას მიაჩნია საჭიროდ და არა იმას, რაც შენ გჭირდება(?!) ამიტომ, ეს ეტაპი თქვენ კიდევ გასავლელი გაქვთ. სწორი ორიენტირებია შესარჩევი, არ შეიძლება ყველაფრის უბრალოდ კოპირება.**

ხელისუფლებას პატივს მაინც უნდა სცემდნენ

- არ არსებობს ხელისუფლება, რომელიც ყველას ეყვარება. ეს **სავალდებულო არც არის, მაგრამ აუცილებელია, რომ დასაწყისისთვის მას პატივს მაინც სცემდნენ. თუმცა, ხელისუფლებას პატივს მაშინ სცემენ, როცა ხედავენ, რომ რაღაცის გაკეთება შეუძლია, არ უშვებს გრანდიოზულ შეცდომებს და თავს მხოლოდ იმ შემთხვევაში იმართლებს, როცა ამის ობიექტური მიზეზები არსებობს.** გულწრფელად გეტყვით – **თქვენი ხელისუფლების ლანძღვა ყველაფრის გამო სწორად არ მიმაჩნია. მას უამრავი თავისი პრობლემა აქვს, ხელისუფლებაში მყოფ ადამიანებს საბაზრო ეკონომიკის მართვის საკმარისი გამოცდილება არ გააჩნიათ იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ აქ არ არის ბაზარი. უნდა გაიგოთ, რომ ისინიც რაღაც ახალი გზის საწყისთან იმყოფებიან, მათთვისაც ბევრი რამ არის უცხო და გაუგებარი, ბევრია ობიექტური და სუბიექტური მიზეზი, ამიტომაც მათაც უნდა მიეცეთ ნდობის გარკვეული კრედიტი.** თუმცა, თუ ხელისუფლება მუდმივად არ ასრულებს დაკისრებულ მოვალეობას, მუდმივად ერთს ამბობს და მეორეს აკეთებს, მაშინ სწორედ ამისთვის არსებობს არჩევნები. **კრიტიკა ყოველთვის აუცილებელია, მაგრამ ეს უნდა ხდებოდეს არა გაბოროტებითა და ხელისუფლებისადმი ზიზღით, არამედ რაღაც პოზიტიური მუხტით, რადგან ხელისუფლებაც გრძნობს ამ ზიზღს და კიდევ უფრო აგრესიული ხდება,** რადგან თვლის, რომ ის ცდილობს რაღაცის გაკეთებას, სხვები კი ამას ვერ ხედავენ. ამაში ისინი ხანდახან მართლებიც არიან!

არის დემოკრატიის კიდევ ერთი, მნიშვნელოვანი დეტალი – **ხელისუფლებისა და ხალხის საინფორმაციო ურთიერთობა.** არაფერს ვამბობ ამ ურთიერთობის წმინდა პოლიტიკურ ასპექტზე, რადგან რა ხდება ეკონომიკის დონეზე, ამას ხალხი ყოველ ნაბიჯზე ხედავს, იქნება ეს მაღაზია, თუ ბაზარი. კულტურულ ასპექტშიც ხედავენ ადამიანები, რას ატენიან ძალით, **მაგრამ სხვაა საინფორმაციო ურთიერთობა, ანუ რამდენად იცის ხელისუფლებამ, რით ცოცხლობს მისი ხალხი, რამდენადაა იგი ინფორმირებული საზოგადოების მოთხოვნებზე.** როცა ასეთი ინფორმაციული გაცვლა არსებობს, ნაკლებია აგრესია საზოგადოების მხრიდან. მე ესპანეთის მაგალითს მოგიყვანთ. სოციალისტური ხელისუფლება 4 წლის წინათ სპეციფიკურ პირობებში მოვიდა მმართველობაში (იყო ტერორისტული აქტები, ბევრი ცუდი რამ მოხდა მაშინ ესპანეთში). მაშინ, ყველა დონის სოციოლოგიური კვლევა მიუთითებდა, რომ საზოგადოებრივი აზრი წინა ხელისუფლების – კონსერვატორების მხარეს იხრებოდა. წესით, სწორედ მათ უნდა გაემარჯვათ. მაგრამ იმ საგანგებო მდგომარეობამ და იმან, თუ როგორ გამოიყენეს ეს მდგომარეობა ერთი, თუ მეორე მხარის მიერ კონტ-

როლირებადმა საინფორმაციო საშუალებებმა, სასწორის პინა სოციალისტების სასარგებლოდ გადაიწონა. მე არ მივეკუთვნები ოპოზიციას და ვცდილობ პოლიტიკის მიღმა დავრჩე, მაგრამ ჯანსაღი აზრის თვალსაზრისით, **სოციალისტებმა 4 წლის განმავლობაში იმდენი შეცდომა დაუშვეს, იმდენი რამ გააკეთეს ისეთი, რისი გაკეთების აუცილებლობაც ფაქტობრივად არ არსებობდა (რადგან უამრავი სხვა რამ იყო ქვეყანაში საკეთებელი), რომ ყველა დარწმუნებული იყო, ახლანდელ არჩევნებში სოციალისტები ვეღარ გაიმარჯვებდნენ. თუმცა, ისინი მაინც დარჩნენ მმართველობაში. აქ მთავარი როლი სწორედ ხალხთან საინფორმაციო ურთიერთობამ ითამაშა და სწორედ ამ საკითხში წააგო ოპოზიციამ. ის, რომ ოპოზიციამ ფაქტობრივად ვერ შეძლო ყველაფერ იმის უარყოფა, რასაც ხელისუფლება ამბობდა და ვერაფრით დაასაბუთა, რომ იგი ტყუოდა, მისი დიდი შეცდომა და მინუსია.** შეგეძლოს კარგად ახსნა ის, თუ რა გინდა, შეგეძლოს უბრალო, გასაგები ენით გააგებინო ხალხს შენი სათქმელი, თანამედროვე დემოკრატიებისთვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხია. ხალხი არჩევნების წინ ხომ ელექტორატად იქცევა ხოლმე და მასთან სწორი ურთიერთობაა საჭირო.

საქართველოსაც შეუძლია ფსონი ტურიზმზე დადოს

თქვენს ქვეყანაში ჩემი ჩამოსვლის მთავარი მისია სწორედ ისაა, რომ გაგიზიაროთ გამოცდილება და თქვენ წინაშე მდგარ ამოცანებში გარკვეული ოპტიმიზმი შევიტანო, თორემ კრიტიკა იოლია და საკრიტიკოც ბევრი რამ გაქვთ. მე იმის თქმა მინდა, რომ რაც არ უნდა ცუდად იყოს საქმე, საბოლოოდ ყველაფერი კარგად იქნება, რადგან უნდა იცოდეთ, რომ ადრე სხვა ქვეყნებსაც ცუდად ჰქონდათ საქმე. მთავარი აქ იმის გაგებაა, რომ ეს წარუმატებლობა დროებითია და იმისათვის, რომ კარგად იყოს საქმე, რაღაც უნდა გააკეთო.

კიდევ ერთ თემას მინდა შევეხო, რომელიც საქართველოში ყოფნისას მოვინიშნე და მინდოდა ამის შესახებ მეთქვა ორიოდე სიტყვა. ესპანეთის ერთ-ერთი უნიკალური გამოცდილება იმაში მდგომარეობს, რომ იქ თავის დროზე არჩეული იყო ერთი ვექტორი, რომელმაც განსაზღვრა ეკონომიკური განვითარების მიმართულება. ჩვენი ქვეყნები ძალიან ჰგავს ერთმანეთს, არც ჩვენ ვართ მდიდრები ბუნებრივი რესურსებით და მთავარი ორიენტირი ჩვენთვისაც ტურიზმია, ისევე როგორც, სასურველია იყოს თქვენთვისაც. ჩემს ქვეყანას არ ჰქონდა უცხოური დახმარებები, რადგან არავინ მოგცემს ფულს, თუ არაფერი გაქვს. ამიტომ, ესპანეთს ერთადერთი რამ რჩებოდა — როგორმე ეპოვა გამოსავალი და ეს გამოსავალი ტურიზმი აღმოჩნდა. **პირველ რიგში**, ტურიზმი თავის თავში მოიცავს ინფრასტრუქტურის მშენებლობას, გზებს და ყველაფერ იმას, რაც მოგზაურობასთან და გადაადგილებასთანაა დაკავშირებული; **მეორე** — იმისთვის, რომ ტურისტები ჩამოვიდნენ, მათ ნორმალური დახვედრა და მოვლა-პატრონობა სჭირდებათ, ამისთვის კი საჭიროა კარგი სასტუმროების, დასასვენებელი კომპლექსების, მომსახურების სხვა ობიექტების აშენება. თუმცა, ყველაზე მთავარი მაინც მათი კარგად გამოკვებაა – **ტურისტს ნოყიერად უნდა ასვა და აჭამო. ამ ყველაფრის გასაკეთებლად არც გაზის საბადოების ქონაა აუცილებელი და არც ნავთობის, საკმარისია მხოლოდ სოფლის მეურნეობა. იმის გათვალისწინებით, რომ ტურიზმი მომავალში უდიდეს მოგებას მოუტანდა, სახელმწიფოსთვის მომგებიანი იყო, დახმარებოდა სოფლის მეურნეობას. ეს ხომ ის დარგია, სადაც ძალიან გართულებულია ექსპორტი, რადგან თითქმის ყველა ქვეყანას გააჩნია საკუთარი სოფლის მეურნეობის პროდუქტები. ტურიზმი კი ამ თვალსაზრისით სულ სხვა შესაძლებლობებს იძლევა. როცა თქვენთან ჩამოვა ტურისტი, ბუნებრივია, მას კვება სჭირდება, ამიტომ ის უკვე თქვენი სოფლის მეურნეობის პროდუქციის იმპორტიორი ხდება თქვენივე ქვეყანაში, ეს ფარული ექსპორტია, თანაც განუსაზღვრელად დიდ მასშტაბებში. ესპანეთში მოსახლეობა 40 მილიონია და ეს ქვეყანა დამატებით 54 მილიონ ტურისტს კვებავს წელიწადში.**

ასე რომ, **ტურიზმი განვითარების ერთგვარ ინტეგრალურ სისტემად იქცა**. ავიღოთ

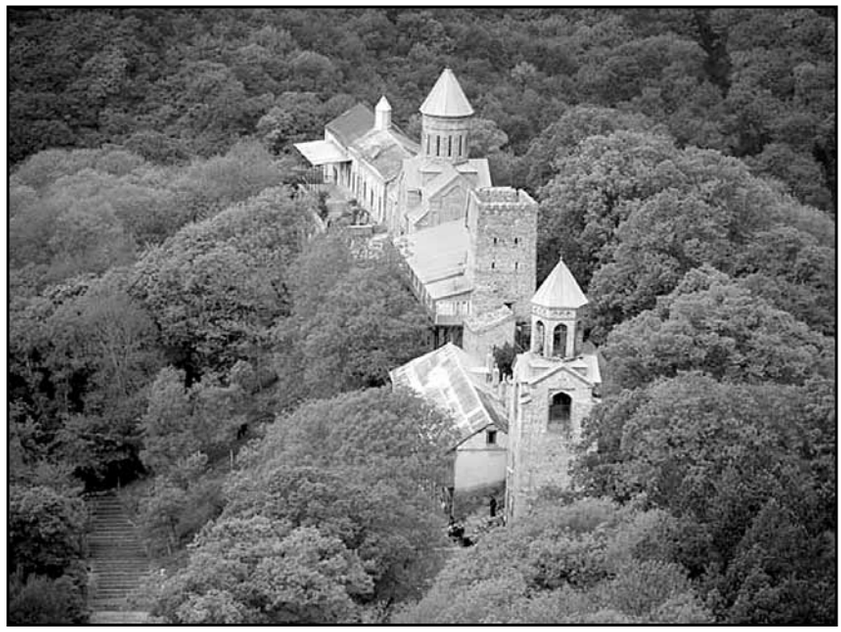

მისი შემადგენელი მშენებლობა, რომელიც სამუშაო ადგილების უსაზღვროდ დიდ რაოდენობას ქმნის მონათესავე დარგებში — საჭიროა ცემენტი, აგური და უამრავი სხვა მასალა. თანაც ეს ის დარგია, რომელიც განსაკუთრებულ პროფესიულ მომზადებას არ მოითხოვს მშენებლობაზე უმუშევართა მთელი არმია შეიძლება დასაქმდეს, ხელმძღვანელ რგოლს არ ვგულისხმობ, აგურების ერთმანეთზე დადებას განსაკუთრებული მომზადება არ სჭირდება. სერვისი — იგივე ახალი სამუშაო ადგილებია. ანუ ტურიზმი ეკონომიკურად მძიმე მდგომარეობაში მყოფ სახელმწიფოს საშუალებას აძლევს ჩაანაცვლოს ის უკმარისობა, რაც მას ბუნებრივი რესურსების უქონლობის გამო შეიძლება შეექმნას. მგონია, რომ ეს საქართველოშიც გაამართლებს! რადგან, როგორც გითხარით, ჩვენი ქვეყნები ძალიან ჰგავს ერთმანეთს — კლიმატით, სტუმართმოყვარეობით, ტემპერამენტით და ბევრი სხვა რამით. საჭიროა მხოლოდ პოლიტიკური ნება, რისი გამოხატულებაც იქნება სახელმწიფოს მიერ საწყისი კაპიტალდაბანდებების განხორციელება ტურიზმში, ყველა ქვეყანაში ასეა — ინფრასტრუქტურით დაკავებულია სახელმწიფო. ესპანეთში, როცა ტურიზმი იწყებდა განვითარებას, რაიმე განსაკუთრებული თავისუფალი ფული არ არსებობდა, მაგრამ არსებობდა პროგრამა, რომლის შემდგენლებსაც ესმოდათ, რომ უმჯობესია რაღაც სახსრები დღეს ჩაიდოს ამ საქმეში და ხვალ უკვე ეს კაპიტალდაბანდება მოგებას არა მხოლოდ ფულის ჩამდებს, არამედ ყველას მოუტანს. ამან 150-200%-ით გაამართლა. ვფიქრობ, გარკვეულწილად **საქართველოსაც შეუძლია ფსონი სწორედ ტურიზმზე დადოს** (მე არ ვამბობ, რომ ეს ერთადერთი სფერო შეიძლება იყოს) იმის გათვალისწინებით, რამდენი საერთო აქვს ამ ორ ქვეყანას. დღეს ისეთი შთაბეჭდილება მრჩება, საქართველო ესპანეთს ვერც ხედავს და არც არაფერი იცის მის შესახებ. არადა, ურთიერთთანამშრომლობა ბევრ კარგს მოუტანდა თქვენს ქვეყანას. **იქნებ, მოხერხდეს ამ ინიციატივის მიტანა გარკვეულ სახელმწიფო, თუ კერძო სტრუქტურებამდე, თუნდაც თქვენი ჟურნალის საშუალებით, რომ დაიწყოს ესპანეთისა და საქართველოს დაახლოების პროცესი. ამერიკა კარგია, მაგრამ ის ისე შორსაა და თანაც ისე შეუთავსებელია საქართველოსთან კალიბრით,** რომ იგივე შეიძლება ითქვას, ვთქვათ, გერმანიაზე. მე არ ვამბობ, რომ მათთან კავშირები საჭირო არ არის, პირიქით, ყველასთან ახლო ურთიერთობები უნდა დაამყაროთ, მაგრამ ესპანეთს აქვს გარკვეული სპეციფიკური გამოცდილებები, რომელიც შეიძლება საქართველოს გამოადგეს. ჩვენ ხომ ორივე ევროპის გარეუბანში ვიმყოფებით, თქვენ ახლოს ხართ დარდანელის სრუტესთან, ჩვენ ჰიბრალტართან, ფაქტობრივად ჩვენ ვკეტავთ ევროპას და ვფიქრობ, ამ სპეციფიკური მიმართულებით ესპანეთში არსებული გამოცდილებაც საინტერესო იქნება საქართველოსთვის.

ვისურვებდი, ქართველებს საქართველოთი ეამაყათ

– ვისურვებდი, რომ თქვენი ქართული სტუმართმოყვარეობა, ეროვნული სიამაყე, ტრადიციები, უძველესი კულტურა, სიმძიმეებითა და წინააღმდეგობებით სავსე თქვენი რთული ისტორია, ყველფერი ეს გაერთიანდეს ერთ დადებით ვექტორში, რომელიც საქართველოს ისეთ აყვავებულ ქვეყნად აქცევს, რომელშიც, შესაძლოა ყველა კმაყოფილი და ბედნიერი ვერ იყოს (ასეთი რამ ბუნებაში არ არსებობს), მაგრამ რომლითაც ქართველები იამაყებდნენ. ვისურვებდი, რომ როცა საქართველოს ჰიმნი დაუკრავდა, ყველას მკერდზე მიედო ხელი, ასე როგორც, ვთქვათ, ამერიკაში და, მოწიწების ნიშნად თავი დაეხარა მაშინ, როცა ქართული დროშა აფრიალდებოდა. მოკლედ, **ვისურვებდი, რომ ქართველებს საკუთარი ქვეყნით ეამაყათ.** იმედი მაქვს, რომ თქვენ ამის მიღწევა შეგიძლიათ.

ილნარ გორელიშვილი
ჟურნალ „ბიზნესი და კანონმდებლობის“ წამყვანი რედაქტორი